

**SHARQ XALQLARI HAYOTIDA YOSHLAR MAS'ULIYATIGA DOIR
FALSAFIY QARASHLAR MOHIYATI**

Ma'mun universiteti Falsafa kafedrası o'qituvchisi

Sultonov Og'abek Sultan o'g'li

E-mail: Sultan.aga3721@bk.ru

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Yangi O'zbekistonda mas'uliyatli talaba yoshlarni voyaga yetkazishni o'ziga xos ustuvor vazifa qilib olinganligi, buning uchun birinchi navbatda buyuk mas'uliyatni, ya'ni erkin fikrlovchi, ma'nan yetuk o'zi va xalqning manfaatlarini ximoya qilaoladigan shaxsni tarbiya qilishga e'tibozimizni qaratishimiz zarurligi haqida mulohazalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *Oliy ta'lim, Uchinchi renessans, Abu Nasr Farobiy, mas'uliyat, Qutadg'u bilig, kichik olam, Konfutsiylik, insoniylik.*

Аннотация: *В данной статье говорится, что в Новом Узбекистане особым приоритетом считается воспитание ответственной студенческой молодежи, для этого, прежде всего, большая ответственность, то есть свободомыслящей, интеллектуально зрелой личности, способной защитить даны комментарии о себе и интересах народа о необходимости сосредоточить внимание на образовании.*

Ключевые слова: *Высшее образование, Третье Возрождение, Абу Наср Фараби, ответственность, Кутадгу билиг, тесен мир, Конфуцианство, гуманность.*

Annotation: *In this article, it is stated that a special priority to bring up responsible student youth, for this, first of all, considered a great responsibility, that is, a free-thinking, intellectually person who can protect himself and the interests of the people in New Uzbekistan. Many comments are given about the need to focus our attention on education.*

Key words: *Higher education, Third renaissance, Abu Nasr Farabi, responsibility, Qutadgu bilig, small world, Confucianism, humanity.*

Kirish

Yangi O‘zbekiston Oliy ta’limida ilm-fan rivojiga katta ahamiyat berilayotgan sharoitda talaba yoshlarning ijtimoiy mas’uliyatini oshirish eng katta vazifalardan biri bo‘lmoqda, chunki Uchinchi renessans davrida talaba yoshlar va ziyolilar qatlami muhim ustun hisoblanadilar. Talabalarning ijtimoiy mas’uliyati, ilmiy faoliyatda fazilatlarining ortib borishi, ularning qusurlarini kamayishiga sababchi bo‘ladi. Abu Nasr Farobiy o‘zining “Fozil odamlar shahri” asarida yoshlar tarbiyasiga maqtov va tanqid ta’sir qilishi to‘g‘risida fikrlarini bildirgan, - “Madhiya va tanqidni eshitish, agar u qonun talab qilganiday haqqoniy bo‘lsa, yoshlarning qalblariga jo bo‘lib, kurash orqali xayrli ishlarga sazovor bo‘lishga undaydi, uning ra’yini kuchaytiradi, ko‘ngillarini to‘q etadi va jasoratlarini oshiradi¹”.

Mamlakatimizda fuqarolik jamiyati qurilayotgan hozirgi sharoitda ilm ahllarining yuksak mas’uliyati, ilm-fan rivoji yo‘lidagi fidoyiligi, vatan va xalqimizga sadoqati singari fazilatlarini muhim ahamiyat kasb etyapti. Uchinchi renessans davriga o‘tish uchun, ilm ahllarining jamiyat oldidagi mas’uliyatini ham oshirdi. Boshqacha qilib aytganda, olimlarning bir yelkasiga voqelikka xolislik bilan qarash, ilmiy haqiqatni to‘g‘ri aks ettirish, ikkinchi yelkasiga esa vatan va millat oldidagi mas’uliyat, ajdodlar ruhini e’zozlash, kelgusi avlodlar oldidagi qarzdorlik yukini ham ortadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Talaba yoshlarda ijtimoiy mas’uliyatni qaror toptirish oiladan boshlanadi. Chunki oila bo‘hlang‘ich mas’uliyatni shakllantirishdagi ilk bosqich hisoblanadi. Bunga XI asrda yashab ijod qilgan, daavlat arbobi, mutafakkir, shoir Yusuf Xos Hojibning "Qutadg‘u bilig" ya’ni "Saodatga yo‘llovchi bilim" kitobida ijtimoiy mas’uliyat bilan bog‘liq holatlarni maxsus boblarida uchratishimiz mumkin. Mutafakkir o‘zining qarashlarida, har bir inson uchun farzandli bo‘lish va unga tarbiya berish buyuk mas’uliyatligi, ularsiz hayotning

---

¹ Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. -T.: "Yangi asr avlodi" -2004, 58-b

ma'nosi yo'qligini aytib o'tgan². Davlatimiz kelajagi respublikamizda istiqomat qilayotgan xalqlarning, saflarimizni uzluksiz to'ldirib kelayotgan yoshlarning tarixiy mas'uliyatni anglab yetishi, otashin vatanparvarligi, bilimdonligi, ma'naviy kamoloti, g'oyaviy yetukligiga ko'p jihatdan bog'liq.

Farzand mas'uliyati sharqda urf-odatlar va ananalarga sidqidildan amal qilish orqali amalga oshiriladi. Masalan Xitoyda, Konfutsiylik ta'limotida quyidagicha izoh berilgan, oilaviy jarayonlarda farzandlarning ota-onaga izzat-ikrom ko'rsatishi Xitoy davlatining hamma yerida qonuniy tan olingan, hayotiy qoidaga aylangan, insoniylik namunalari esa tahsinu taqlidlarga loyiq deb topilgan. "Lunyuyning" birinchi bob 6-hikmatida shunday naql bor:

"Muallim aytadi:-Bolalar uyda ota-onalarini hurmat qiladilar, ko'chada kattalarning gapiga kiradilar, ehtiyotkor va adolatli bo'ladilar hammani sevadilar, muruvvatli kishilarga yaqin bo'ladilar. Imkoniyati bo'lsa, ilm o'rganishga intiladilar". Shundan bilishimiz mumkinki, ota-onaga bo'lgan mas'uliyatning insoniylik ibtidosiga borib taqaladi: ota-onani xurmat qilgan odam nafaqat uydagilarini balki ko'chadagilarni ham, yaqinlarni ham, butun insoniyatni hurmat qilgan sanaladi. Ota-onani hurmat qilish, mutafakkirning fikri bo'yicha insoniylikning birinchi belgisi. Masalan, u aytadi:

-Farzandlik mas'uliyatini biladigan va kattalarning gapiga kiradigan odam kamdan-kam hukmdorning ra'yiga qarshi boradi. Hukmdorning rayiga qaraydigan odamda isyonkorlik bo'lmaydi. Olijanob inson o'z nasli haqida o'ylaydi; ildiz mustahkam bo'lsa, yo'l ham ravon bo'ladi, mas'uliyatning ildizi shu emasmi? Konfutsiylik ta'limotiga ko'ra, olijanob inson beshta hususiyatga ega.

Birinchi-jen-insoniylik. Urf-odat adolatdan kelib chiqsa, adolat insoniylikdan kelib chiqadi. Demak, insoniylik hamdardlik, haayrihohlik, rahm-shafqatli bo'lish, odamlarni sevish, ularni g'amxo'rlik xissidan iborat.

Ikkinchi-u-adolat. Insoniylik nuqtayi nazaridan olganda, diniy marosimlar, taomillarga amal qilish gunoh emas. Konfutsiy shogirdlariga

---

² Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. – T.: "Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi", 2007, 86-b.

“Olijanob inson adolatni anglaydi. Avomlargina faqat foyda ko‘rishni o‘ylaydi” deb uqtiradi.

Uchinchisi-li-taomil, ko‘proq diniy urf-odat, odatga aylangan rasm-rusum, marosimlar, Konfutsiy ta‘limotida, asosan, ota-onaga va davlat boshliqlariga nisbatan izzat-hurmat ko‘rsatish. Ideal, insonlar orzu qiladigan eng yaxshi jamiyat qurishga yo‘naltirgan har qanday faoliyat ham ana shu li-taomil tushunchasini to‘ldiradi³.

Muhokama

Konfutsiyning qarashlaridagi bu jihatlari ideal jamiyatni ifodalamoqda, shuningdek Farobiydagi fozil jamiyat tushunchasiga o‘xshash. Jamiyatimizning har qaysi a‘zosini yuksak ma‘naviyat va ma‘rifat sohibi qilmasdan turib, kishilarning Vatan va xalq oldidagi o‘z huquqi, burchi va mas‘uliyatini puxta bilmasdan va uni hayotiy ehtiyoj sifatida anglamasdan turib, ular ongini, tafakkurini o‘zgartirmasdan turib haqiqiy demokratik davlat, fuqarolik jamiyatini qurib bo‘lmaydi. Hozirgi davr ijtimoiy ong sohasida sifat o‘zgarishlarini, iqtisodiy madaniyat va mafkuraning zamonaviy turini hosil qilishni, shaxsda yuksak mas‘uliyat, ishchanlik, intizom, omilkorlik fazilatlarini tarbiyalab voyaga yetkazish vazifasini o‘rtaga qo‘yadi. Mehnat jamoalarining huquqlarini kengaytirish xo‘jalik yuritishning yangi usullarini hayotga birin-ketin joriy etmoqdaki, bularning hammasi inson omili ta‘sirchanligini kuchaytirish hamda shaxs faolligini oshirish imkoniyatini beradi.

Tarixiy jarayonda xalq ommasining, ayniqsa, yoshlarning qanchalik faol ishtirok etishi, g‘ayrat va tashabbus ko‘rsatishi moddiy va ma‘naviy boyliklar ijodkori bo‘lgan mehnatkash insonning shijoatiga, onglilik darajasiga, o‘ziga topshirilgan ishlariga qanchalik mas‘uliyat bilan yondasha bilishiga, ijodiy tashabbuskorligiga ham ko‘p jihatdan bog‘liqdir. Inson mas‘uliyat hissidan qochib qutulmaydi. U gumanistik pozitsiya va individuallikni uyg‘unlashtirish orqaligina shunday vaziyatdan chiqqa oladi. Inson nihoyatda murakkab, ko‘p qirrali va ko‘p o‘lchamli mavjudot bo‘lib, uning mohiyatini anglash uzoq vaqt

---

³ Конфуций.Хикматлар. -Т.:” Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси ” -2010,6-б

davom etadigan jarayondir. Insonda butun olam va jamiyatning mohiyati mujassamlashgandir. Ulug' mutasavvuf Abduxoliq G'ijduvoni insonni "kichik olam" deb hisoblagan. Falsafada bahs yuritiladigan barcha masalalar inson muammosiga bevosita daxldordir⁴.

Natijalar

Yangi O'zbekiston falsafasi - mamlakatimizda yashayotgan barcha fuqarolarning falsafasi, u har bir vatandoshimizning oilasi, jamiyat, el yurt oldidagi o'z burch va mas'uliyatini qay darajada ado etayotganligini ifodalaydigan ma'naviy dunyodir. Fuqaro falsafasining kuchi ularda yashash manfaatining nechog'lik kuchliligidan kelib chiqadi. Shuning uchun ham u to'g'ridan to'g'ri ijtimoiy adolat, erkinlik, inson huquqlari bilan chambarchas bog'lanadi va ular bilan uyg'unlik kasb etadi. Fuqaro qanchalik ongli, mustaqil fikrlovchi, o'z taqdirini yurt, xalq taqdiri bilan bog'lovchi, o'z o'rnini va qadriga ega bo'lsa milliy falsafa shuncha ma'noli, jozibali, ta'sirchan va kuchli, yaratuvchan bo'ladi. Konfutsiy o'zining suhbatlarida jamiyat boshqaruv iplarini qo'lida ushlab tuigan «Hikmatli zot»ning beshta insoniy xislatlar: burch, adolat, mardlik, urf-odatlariga rioya qilish, bilimdonlik bezab turmog'i lozim, deydi. "Hikmatli zot" fuqarolarga nisbatan muruwatli, xizmat vazifasini sidqidildan bajaruvchi, egallab turgan lavozimidan o'ziga shon-shuhrat orttirish uchun emas, balki jamiyat a'zolari farovonligini ta'minlashga qaratmog'i darkor. Uning xatti-harakatlari ohista va xotijam, tabiatiga dag'allik va fahmsizlik begona, kiyinishlari ozoda va o'ziga munosib, jamiyatda o'matilgan ma'naviy-axloqiy qoidalarning mohiyatini chuqur anglab yetuvchi, boylik va martabani «taqdir in'omi» deb, ularga atayin intilmaydigan, xayr-u saxovatli, lekin isrofgarchilikka yo'l bermaydigan, halollik bobida sobitqadam va duch kelgan guruhga qo'shilib ketavermaydigan kishidir. Konfutsiy bunday xislatlar sohibi bo'lgan kishini «Go'zal inson», deb biladi. Jamiyatni, davlatni shunday «Go'zal inson»lar boshqarsa, shubhasiz, unday yurtda farovonlik ta'minlanadi.

Xulosa

---

⁴ Abduxoliq G'ijduvoni. Maqsad mustahkam. -B.17

Bu jamiyatda ahli fazilatli, yuksak tafakkurli, burch va mas'uliyatni anglagan, iqtidor egalari yashaydilar. Chunki, bunday insonlar har doim o'zlarining fuqarolari haqida qayg'urishi, boshqalarning manfaatini o'zinikidan ustun qo'ya bilishi kerak. Farobiyning fozil jamiyat oldiga qo'ygan talabalari ichida komil inson fazilatlari alohida o'rin egallaydi. Bu g'oyani keyinchalik Abu Rayxon Beruniy, Nizomiy, Sa'diy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Bedil, Iqbol, Ahmad Donish qarashlarida ko'rishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abu Nasr Farobiy. Fozil odamlar shahri. -T.: "Yangi asr avlodi" - 2004, 58-b.
2. Yusuf Xos Hojib. Qutadg'u bilig. – T.: "Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi"-, 2007, 86-b.
3. Конфуций. Хикматлар. -T.: "Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси" -2010, 6-b.
4. Abduxoliq G'ijduvoni. Maqsad mustahkam. -B.17.